

De psykiske syge og de kvindeligt ansatte

Lars Brink & Jørgen Schack

1. Indledning

Konstruktioner af typen *(de) offentlige ansatte*, *(de) psykiske syge* og *den historiske varme sommer* er velkendte fra sprog-rigtighedsliteraturen. Her betragtes de som fejl (Rehling 1965:90, Aage Hansen 1965:88 f., Erik Hansen 1993:63 f., Rask 2013:76). Litteraturen omtaler normalt kun tilfælde af den type som de tre ovennævnte eksempler repræsenterer, altså tilfælde hvor det første af de to adjektiver er konstrueret som et adjektivisk led, der ender på *-e*, i stedet for at optræde som et adverbialt led, der ender på *-t* eller ingenting: *(de) offentligt ansatte*, *(de) psykisk syge* og *den historisk varme sommer*. Men i praksis støder man også på tilfælde af den omvendte type, altså tilfælde som fx *de kvindeligt ansatte* og *det størst indsamlede beløb*. Her ville man forvente adjektivisk bøjning af det første adjektiv, altså *de kvindelige ansatte*, *det største indsamlede beløb*. Den førstnævnte fejltype (typen *offentlige ansatte*) forekommer så vidt vi kan bedømme ud fra det korpus vi har benyttet¹, langt hyppigere end den sidstnævnte (typen *kvindeligt ansatte*), og det er nok derfor den sidstnævnte ikke har fået nogen særlig opmærksomhed. Det vil vi råde bod på i denne artikel.

2. Konstruktionerne

De konstruktioner vi interesserer os for, er nominalhelheder som materiale-mæssigt består af som minimum to adjektiver, ADJ 1 og ADJ 2, samt evt. et bestemmerled, fx *(de) offentligt* (ADJ 1) *ansatte*

¹ Det benyttede korpus indeholder hovedsagelig tekster fra landsdækkende, regionale og lokale aviser 2004 ff. Korpusset indeholder p.t. knap 1,8 mio. løbende ord.

(ADJ 2). Det sidste af de to adjektiver (ADJ 2) er ofte et participium, men det spiller ingen rolle i denne sammenhæng, da participierne jo har samme funktion som de vaskeægte adjektiver. Efter de to adjektiver kan der i nogle tilfælde stå et substantiv, fx *offentligt ansatte akademikere*, *den historisk varme sommer*.

Toleddede og treleddede konstruktioner

Vi skelner mellem to typer konstruktioner, som vi for nemheds skyld vil omtale som henholdsvis *toleddede* og *treleddede konstruktioner*. Ved toleddede konstruktioner forstår vi nominalhelheder som består af to adjektiver + evt. et bestemmerled, fx *kronisk syge*, *kvindelige ansatte*, *en voldelig indsat*, *socialt udsatte*. Her har vi ikke nogen eksplicit udtrykt genstandskategori i form af et substantiv. Et nominal forudsætter imidlertid ikke et substantiv der angiver en semantisk kategori: ”Det der forudsættes, er en tilgængelig kategori, ikke et valg af substantiv” (Heltoft 2013:119). I toleddede konstruktioner som fx *en voldelig indsat* og *socialt udsatte* er kategorien tilgængelig i kraft af en semantisk regel: ”ved utrumsform forstås ’ingen angivelse’ som kategorien ’menneske’ i almindelighed” (Hansen & Heltoft 2011:188).

I de tilfælde hvor ADJ 1 er konstrueret som et adverbialt adled til ADJ 2, fx *kronisk syge*, *socialt udsatte*, kan man eksplicitere (og evt. specificere) den ikke-udtrykte kategori (med indholdet ’menneske’) ved at tilføje en substantivisk kategoribetegnelse, fx *kronisk syge mennesker*, *socialt udsatte børn*.² Derimod finder man som oftest ikke efterstillede kategoribetegnelser i de tilfælde hvor ADJ 1 er konstrueret som et *adjektivisk* adled til ADJ 2. I vores korpus finder vi fx både *lokalt ansatte* og *lokalt ansatte medarbejdere/tolke* osv. Vi finder også *lokale ansatte*, men vi finder ingen *lokale ansatte medarbejdere/tolke* osv. Og tilsvarende finder vi ingen *kvindelige ansatte* med en efterstillet kategoribetegnelse: **kvindelige ansatte akademikere/jurister* osv. (mere herom i afsnit 5).

² Den efterstillede kategoribetegnelse kan være et adjektiv, fx *socialt udsatte unge*. Her er kategorien tilgængelig i kraft af den omtalte semantiske regel (*unge* ~ ’unge mennesker’).

Ellipse vs. underforståelse i kraft af en semantisk regel

Visse treleddede konstruktioner er kendetegnet ved at genstandskategorien *skal* have et eksplicit udtryk i teksten, fx

1. (...) to-tre af de **bedst bevarede bunkere** fra Sikringsstilling Nord. (Jyske Vestkysten 30.3.2013)³

Konstruktionen i (1), *de bedst bevarede bunkere*, er syntaktisk ækvivalent med typen *lokalt ansatte medarbejdere*. En toleddet version af den sidstnævnte type (med en mindre specifik genstandskategori) muliggøres af den førømtalte semantiske regel:

2. Konsulatet skal bemændes med mindst to udstationerede diplomater og en række **lokalt ansatte**. (berlingske.dk 26.10.2019)

En toleddet version af den type som (1) repræsenterer, forudsætter at den relevante genstandskategori kan rekonstrueres entydigt ud fra venstre konteksten:

3. I Frederikshavn blev der under besættelsen bygget omkring 80 **bunkere**. Nogle af **de bedst bevarede** er i dag indrettet til museum (...). (Jyllands-Posten 12.2.2019)

Konstruktionen *de bedst bevarede* i (3) er således en elliptisk konstruktion (jf. fx Brink & Schack 2014). Konstruktionen *de lokalt ansatte* i (2) er derimod semantisk fuldstændig; den forudsætter ikke katalyse.

3. Vaklen i geledderne – treleddede konstruktioner

Man kan som nævnt finde variation i såvel toleddede som treleddede konstruktioner. Vi lægger ud med de treleddede. I (4), (5) og (6) ser vi tre varianter der alle handler om kileskriften.

4. Det var her (...) det **ældste kendte skriftsystem**, kileskriften, blev opfundet. (Information 7.2.2003)
5. Tavlerne er skrevet på det babylonske sprog akkadisk med kileskrift – det **ældst kendte skriftsystem**. (Kristeligt Dagblad 5.2.2015)

³ Fremhævelser i citater er vores medmindre andet er angivet.

6. Siksaklinjer og prikker, der er mejslet ind i en lille, over 7000 år gammel sten, udgør måske verdens **ældste, kendte skriftsystem**. (Jyllands-Posten 24.1.2000)

De tre eksempler illustrerer de tre principielt mulige semantiske relationer i treleddede konstruktioner:

- ADJ 1 kan være et adjektivisk adled til en helhed der udgøres af ADJ 2 + substantivet, jf. (4): [det [**ældste** [kendte skriftsystem]]].
- ADJ 1 kan være et adverbielt adled til ADJ 2, jf. (5): [det [[ældst kendte] skriftsystem]]
- ADJ 1 og ADJ 2 kan være sideordnede adjektiviske adled til substantivet, jf. (6): [det [**ældste & kendte** [skriftsystem]]]. Vi tolker kommaet i (6) som signal for sideordning af ADJ 1 og ADJ 2.

I det konkrete tilfælde er der efter vores mening kun én plausibel mulighed, nemlig (4): *det **ældste kendte** skriftsystem*. Meningen må jo være at kileskriften er det ældste af *de kendte skriftsystemer*, dvs. 'de skriftsystemer som vi har kendskab til'. Det adverbielle ADJ 1 i (5), *ældst*, kan pga. det pågældende adjektivs betydning dårligt optræde som adverbielt adled til *kendt* – eller til et hvilket som helst andet ADJ 2, fx *bevaret* eller *dokumenteret* (noget kan være *bevaret/dokumenteret* fx *bedst* eller *længst*, men ikke **ældst*). Det må derfor hedde fx *de ældste bevarede afskrifter* ('de ældste af de afskrifter som er bevaret'), *den ældste dokumenterede krigshandling* ('den ældste krigshandling som kan dokumenteres'), ikke **de ældst bevarede afskrifter*, **den ældst dokumenterede krigshandling*. Endelig giver sideordningen af ADJ 1 og ADJ 2 i (6) ikke særlig god mening, for de to adjektiver har ikke samme semantiske relation til substantivets referent: Kileskriften er ikke 'det ældste og kendte skriftsystem'.

Kommutation mellem adverbielt og adjektivisk ADJ 1

I nogle tilfælde kan et adjektivisk konstrueret ADJ 1 kommutere med et adverbielt konstrueret ADJ 1, idet de hver især giver god mening i den rette kontekst.

7. Rent faktisk blev ghettoen med sine 80.000 indbyggere i 1944 en af de **længst** bevarede ghettoer. (Weekendavisen 7.11.2014)

Det adverbielle ADJ 1 i (7) giver god mening: [en af de [[længst bevarede] ghettoer]], dvs. 'en af de ghettoer der blev bevaret i længst tid'.

8. Berlin er i oprør over planer om at rive det **længst** bevarede stykke mur ned for at give plads til luksus-boligbyggeri. (...) Det berømte stykke Berlinmur er med dets 1,3 km det **længste** bevarede stykke. (Jyllands-Posten 28.2.2013)

I (8) hører vi først om "det **længst** bevarede stykke mur". Det kunne i princippet godt give mening, jf. (7). Men lidt længere nede i artiklen går der tilsyneladende en præs op for skribenten. Det drejer sig jo her om "det **længste** bevarede stykke", dvs. 'det længste af de stykker der er bevaret': [det [længste [bevarede stykke]]].

4. Hvad er ADJ 1 adled til i toleddede konstruktioner?

I treleddede konstruktioner kan vi beskrive ADJ 1's funktion ved at vise hvordan det relaterer sig til de efterfølgende to ord i nominalet. I en konstruktion som *den historisk varme sommer* har ADJ 1 kun relation til ADJ 2. ADJ 1 er her adled i en adjektivhelhed med ADJ 2 som kerne, og substantivet er derfor udenfor ADJ 1's skopus: [den [[historisk varme] sommer]]. I en konstruktion som *det ældste kendte skriftsystem* har ADJ 1 relation til en helhed som udgøres af ADJ 2 og substantivet *skriftsystem*. Substantivet er kerne i denne helhed, og det er derfor indenfor ADJ 1's skopus: [det [ældste [kendte skriftsystem]]].

I toleddede konstruktioner har vi ikke noget substantiv som ADJ 1 kan enten relatere eller ikke relatere sig til. Men ADJ 1 må jo relatere sig til noget forskelligt i konstruktioner som *prekært ansatte* (9) og *kvindelige ansatte* (10):

9. Millioner af selvstændige og **prekært ansatte** er på røven (...). (Information 24.3.2020)
10. (...) en rigmand (...) som har behandlet **kvindelige ansatte** nedladende og sexistisk. (Randers Amtsavis 5.3.2020)

For hvordan skal vi ellers forklare det forhold at *prekært ansatte* af udtryk er en adjektivhelhed, mens *kvindelige ansatte* af udtryk er en nominalhelhed? I de konkrete kontekster har begge helheder funktion som nominale led.

*Brøndals nominer: **Rd** og **Rd***

For at forklare relationen mellem ADJ 1 og ADJ 2 i ikke-elliptiske toleddede konstruktioner (jf. afsnit 2) vil vi inddrage Viggo Brøndals definition af *nominer*, en klasse der hos ham omfatter appellativer og adjektiver. I *Ordklasserne* (1928) definerer Brøndal ordklasserne på et rent semantisk grundlag, dvs. helt uden inddragelse af bøjning og syntaks. Ordklasserne defineres formelt ved hjælp af et antal betydningselementer symboliseret ved bogstaverne *r*, *R*, *d*, *D*. Ifølge Brøndal (1928:73) er der her tale om ”Kategorier, der synes at have den nøjeste Sammenhæng med Tankens Natur.” Disse elementer (eller ”tankekategorier”) kan optræde både enkeltvis og i forskellige kombinationer med hinanden, fx *R* (proprier), *d* (adverbier), *Rd* (nominer). Efter Brøndals teori (1928:77) er 15 klasser ”det højeste, overhovedet mulige Antal; Ordklassernes absolute Maximum.” Ordklasseafsnittet i Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik* (1946:22 ff.) er baseret på Brøndals definitioner, men Diderichsen benytter dem kun sporadisk, bl.a. i definitionerne af genstandshelheder og beskriverhelheder (jf. nedenfor).

Pladsen tillader ikke at vi giver en mere detaljeret redegørelse for Brøndals definitionssystem. Vi må gå direkte til de to ordklasser der er relevante i denne sammenhæng, nemlig appellativer og adjektiver. Appellativer og adjektiver (Brøndals *nominer*) har som anført ovenfor samme formelle definition, nemlig *Rd*. De indeholder begge et *relat*, dvs. et genstandselement (symboliseret ved stort *R*) og en *descriptor*, dvs. et beskriverelement (symboliseret ved lille *d*). Forskellen på appellativer og adjektiver består i at de accentuerer (betoner) hver sit element. Når det ene af de to elementer accentueres, træder det andet element i baggrunden (det accentuerede element er i det følgende markeret med fed skrift):

- Appellativer (**Rd**) accentuerer genstandselementet: De betegner kategorier af genstande (dvs. genstande med bestemte egenskaber).
- Adjektiver (**Rd**) accentuerer beskriverelementet: De betegner egenskaber ved kategorier af genstande.

Det forhold at adjektiver og substantiver har samme formelle definition, dvs. begge indeholder et genstandselement og et beskriverelement, er ifølge Brøndal (1928:97 f.) forklaringen på at de kan henholdsvis "substantiveres" og "adjektiveres". Adjektiver kan bruges som substantiver fordi de udover beskriverelementet indeholder et genstandselement, fx

11. (...) thi evig nu skinner livets lys / for **gamle** og så for **unge**. (Grundtvig, 1826)
12. Men 1.000 nye **smittede** er godt nok et højt tal. (Berlingske 5.6.2020)

Og da substantiver udover genstandselementet indeholder et beskriverelement, kan de optræde på pladser i kæden der normalt udfyldes af et adjektiv:

13. Bliv mere **mand** på 10 uger (Bogtitel, Gads Forlag, 2011)
14. Der var noget **arbejderklasserebel** over Daltrey lige fra start (...). (Berlingske 1.3.2014)

Accentuation

Hvad kan vi så bruge Brøndals *accentuations*-begreb til i vores sammenhæng? Vi vil bruge det til at beskrive *hvad* det er ADJ 1 har relation til i toleddede konstruktioner som fx *de **prekært** ansatte* og *de **kvindelige** ansatte*.

I *Elementær Dansk Grammatik* definerer Diderichsen *genstandshelheder* (d.s.s. nominalhelheder) som "Hypotagmer, hvis Adled nærmere beskriver eller bestemmer et Genstandselement i Kernen" (Diderichsen 1946:221). *Beskriverhelheder* (d.s.s. adjektivhelheder)

definerer han som "Hypotagmer, hvis Adled nærmere bestemmer et beskrivende Moment i Kernen" (Diderichsen 1946:228). Helheden *mere mand* i en kontekst som den vi finder i (13), *Bliv mere mand på 10 uger*, er således ifølge Diderichsen en beskriverhelhed, da *mere* her er adled til kerneleddets beskriverelement: *mere mand* (*Rd*).

Hvis vi følger denne tankegang, kan vi sige at *prekært* i (9), *prekært ansatte*, er adled til beskriverelementet i *ansatte*. Det "prekære" beskriver jo ikke genstandselementet, altså de personer som nominalet udpeger. Det beskriver en egenskab ved den måde de er ansat på. Og omvendt i (10), *kvindelige ansatte*. Her beskriver *kvindelige* genstandselementet i *ansatte*; det beskriver personerne, ikke ansættelsesforholdets karakter. Som nævnt er en konstruktion som *prekært ansatte* af udtryk en beskriverhelhed, men den kan, i modsætning til *kvindelige ansatte*, fungere både som beskriverhelhed og som genstandshelhed. Den fungerer som beskriverhelhed i fx *prekært ansatte danskere*. I en kontekst som *De prekært ansatte er på røven*, fungerer den som genstandshelhed.

5. Hvad er der galt med *de kvindelige ansatte akademikere*?

Som tidligere nævnt finder man typisk ikke efterstillede kategoribetegnelser i (ikke-elliptiske) konstruktioner hvor ADJ 1 er konstrueret som et adjektivisk adled til ADJ 2. Vi finder altså ikke fx *kvindelige/lokale/civile ansatte* efterfulgt af en kategoribetegnelse.

Kvindelige ansatte

Som det fremgår af tabel 1, finder vi i vores korpus 843 forekomster af *kvindelige ansatte* **uden** en efterfølgende substantivisk kategoribetegnelse. Vi finder 0 forekomster af *kvindelige ansatte* **med** en efterfølgende kategoribetegnelse:

Tabel 1			
	kvindelige ansatte	kvindeligt ansatte	i alt
uden kategoribetegnelse	843	18	843
med kategoribetegnelse	0	0	0
i alt	843	18	843

Vi finder derudover 18 forekomster af konstruktionen *kvindeligt ansatte*. Alle 18 forekomster har dog så vidt vi kan bedømme, samme betydning som *kvindelige ansatte*, dvs. 'kvindelige medarbejdere', fx

15. Han kunne også udvise en upassende flirtende adfærd over for de **kvindeligt ansatte**. (Thisted Dagblad 12.12.2019)

I konstruktionen *kvindeligt ansatte* er ADJ 1 efter bogstaven adled til beskriverelementet i *ansatte*, men den intenderede mening i (15) og de andre forekomster i vores korpus er efter alt at dømme den samme som den der udtrykkes i *de kvindelige ansatte*, hvor ADJ 1 er adled til det personbetegnende genstandselement. *Kvindelige ansatte* og *kvindeligt ansatte* er m.a.o. ikke et reelt kommutationspar. Når vi i tekster en sjælden gang støder på *kvindeligt ansatte*, er det som regel bare en svipser.

Lokale ansatte vs. lokalt ansatte

Et reelt kommutationspar har vi derimod i *de lokale ansatte* vs. *de lokalt ansatte*. Man skelner i udenrigstjenesten mellem på den ene side udsendte medarbejdere, der er ansat på favorable (danske) vilkår, og på den anden side *lokalt ansatte (Rd)*, der er ansat på de vilkår der gælder lokalt, dvs. på ansættelsesstedet i udlandet:

16. Udenrigsministeriet er kendt for at have to slags ansatte. Et A-hold af udsendte diplomater, der oveni løn og udetillæg får betalt en særdeles præsentabel bolig, og så B-holdet med de **lokalt ansatte**, der har god grund til at føle sig diskrimineret både med hensyn til løn og rettigheder. (Jyllands-Posten 7.4.2001)

Heroverfor har vi *lokale ansatte (Rd)* med betydningen 'ansatte fra lokalområdet':

17. Foretrækker **lokale ansatte** (...) – Vi går altid efter at finde lokale folk i stedet for, at de skal køre langt hver dag. (Herningfolkeblad. dk 14.9.2020)

Af tabel 2 fremgår det at vi finder 36 tilfælde hvor forbindelsen *lokalt ansatte* efterfølges af en substantivisk kategoribetegnelse, fx

18. (...) en chargé d'affaires, et par **lokalt ansatte medarbejdere** og en halvtidsansat eksportrådgiver. (Berlingske 6.5.2013)

Ingen af de i alt 105 forekomster af *lokale ansatte* er efterfulgt af en kategoribetegnelse:

Tabel 2			
	lokale ansatte	lokalt ansatte	i alt
uden kategoribetegnelse	105	186	291
med kategoribetegnelse	0	36	36
i alt	105	222	327
Forskellen er statistisk signifikant: $p > 0,0001$			

Civile ansatte vs. *civilt ansatte*

Som det er fremgået, må nogle konstruktioner med et adverbialt konstrueret ADJ 1 karakteriseres som "fejl", fx *kvindeligt ansatte* (i betydningen 'kvindelige medarbejdere'). I andre tilfælde kan et adverbialt konstrueret ADJ 1 kommutere med et adjektivisk konstrueret ADJ 1, fx *lokale ansatte* vs. *lokalt ansatte*. I atter andre tilfælde finder vi to varianter som ud fra en semantisk betragtning begge giver udmærket mening, men som i den faktiske sprogbrug ikke udgør et reelt kommutationspar. Et sådant tilfælde har vi i *civile ansatte* vs. *civilt ansatte*. Konstruktionen med et adjektivisk konstrueret ADJ 1, *civile ansatte*, må tolkes som 'ansatte (i fx militæret) som er civile'. Konstruktionen med et adverbialt konstrueret ADJ 1, *civilt ansatte*, må tolkes som 'ansatte med civil ansættelse', jf.

19. Hos os får alle personelgrupper med interesse for teknik og avancerede teknologier helt nye karrieremuligheder, hvor der er mulighed for at veksle mellem en militær og **civil ansættelse**. (<https://forsvaret.dk/da/organisation/vaernsfalles/fvt/>)

I praksis afgrænser *civile ansatte* og *civilt ansatte* samme kategori af personer, nemlig (populært udtrykt) 'ikke-uniformeret personale i militæret, politiet og kriminalforsorgen'. De har m.a.o. samme ekstension. Som det fremgår af tabel 3, finder vi også i dette tilfælde kun efterstillede kategoribetegnelser i forbindelse med et adverbialt konstrueret ADJ 1.

Tabel 3			
	civile ansatte	civilt ansatte	i alt
uden kategoribetegnelse	134	674	808
med kategoribetegnelse	0	35	35
i alt	134	709	843
Forskellen er statistisk signifikant: $p < 0,02$			

Et eksempel på en efterstillet kategoribetegnelse er betegnelsen *mekaniker*:

20. "Så vi vil i højere grad gå ud og se på, om der er nogen af vores **civilt ansatte mekanikere**, som vi kan gøre til soldater igen og sende dem ud i uniform", siger Flemming Nielsen

Når vi ikke finder treleddede konstruktioner af typen *kvindelige ansatte akademikere*, *lokale ansatte medarbejdere*, *civile ansatte mekanikere* i vores korpus, hænger det formentlig sammen med de efterstillede kategoribetegnelser indvirken på accentuationsforholdet i ADJ 2.

De toleddede konstruktioner *civile ansatte* og *civilt ansatte* har begge *ansatte* som kerneled, dvs. de "handler" begge om kategorien 'ansatte' (jf. Hansen & Heltoft 2011:530). Føjer vi en kategoribetegnelse som fx *mekanikere* til konstruktionen med adjektivisk ADJ 1, kommer den til at handle om kategorien 'ansatte mekanikere' (i modsætning til kategorien 'ikke-ansatte mekanikere'): [*civile [ansatte mekanikere]*]. Den treleddede konstruktion indfører dermed en kontrast som typisk ikke er relevant i meddelelsessituationen: Når man meddeler noget om medlemmer

af en faggruppe i en organisation, virksomhed e.l., expliciterer man normalt ikke at de pågældende medlemmer er ansat; det forudsætter man (og undgår dermed at indføre en forstyrrende kontrast), jf. fx

21. Bedre kommunikation med de pårørende skal reducere flugten af soldater fra forswarets internationale opgaver – samtidig skal specielt **civile mekanikere**, montører og kokke m.fl. lokkes med kortere udsendelser og livslang ansættelse. (Jyllands-Posten 17.7.2006)

Udtrykt med brøndalsk terminologi bevirker tilføjelsen af en kategoribetegnelse at accentuationsforholdet i ADJ 2 ændres. I den toleddede konstruktion er genstandselementet i ADJ 2 accentueret: *civile ansatte (Rd)*. I den treleddede konstruktion er beskriverelementet accentueret: *civile ansatte (Rd) mekanikere (Rd)*. Substantivet overtager altså her den personbetegnende funktion, som i den toleddede konstruktion varetages af ADJ 2. I toleddede konstruktioner med et adverbialt konstrueret ADJ 1, altså fx *civilt ansatte*, er ADJ 1 adled til beskriverelementet i ADJ 2: *civilt ansatte (Rd)*. Tilføjelsen af en kategoribetegnelse har her ingen indflydelse på accentuationsforholdet i ADJ 2: *civilt ansatte (Rd) mekanikere (Rd)*. Den toleddede konstruktion handler om ansatte med et bestemt ansættelsesforhold; den treleddede handler om mekanikere med et bestemt ansættelsesforhold. Det eneste der (semantisk) adskiller de to konstruktioner, er altså graden af specifikation: Den toleddede har større ekstension end den treleddede (kategorien 'mennesker' overfor kategorien 'mekanikere').

Vi hævder ikke at den strukturelle type som bl.a. *civile ansatte mekanikere* repræsenterer, slet ikke forekommer. I (22) finder vi konstruktionen ældre indlagte, som er syntaktisk og semantisk ækvivalent med *civile ansatte*, dvs. ældre indlagte (**Rd**):

22. Gillespie et al. har vist, at klinisk farmaceutisk intervention hos ældre indlagte kan reducere medicinrelaterede genindlæggelser. (Ugeskrift for Læger 3.3.2014)

Den oplagte kontrast til ældre indlagte er indlagte som tilhører en anden aldersgruppe, altså fx *ynge indlagte*. I (23) finder vi konstruktionen ældre indlagte patienter:

23. Delirium blandt *ældre indlagte patienter* er hyppig og har dårlig prognose (Ugeskrift for Læger 3.3.2014)

I dette tilfælde er den kontrast som ADJ 2 indfører (dvs. indlagte vs. ikke-indlagte patienter), relevant; det fremgår nemlig af artiklen at delirium ”er associeret med længere indlæggelsesvarighed.”

6. ”Fejl” og frekvens

Det forholder sig normalt sådan at den konstruktion der ud fra den semantiske analyse må anses som den ”rigtige”, også er den signifikant hyppigst forekommende i den faktiske sprogbrug. Det er tilfældet ved fx *kvindelige ansatte* versus *kvindeligt ansatte* (jf. tabel 1 med tilhørende kommentarer) og ved *midlertidigt ansatte* (111 forekomster) versus *midlertidige ansatte* (10 forekomster). I begge tilfælde er det åbenbart indlysende for de fleste hvad ADJ 1 er adled til, dvs. (udtrykt med vores formelle beskrivelse) *kvindelige ansatte* (*Rd*) og *midlertidigt ansatte* (*Rd*).

Man støder imidlertid undertiden på tilfælde hvor den semantiske relation mellem ADJ 1 og ADJ 2 åbenbart ikke er indlysende, og hvor den logisk-semantisk set ”fejlagtige” konstruktion er den signifikant hyppigst forekommende. Et sådant tilfælde finder vi i *uskyldige dømte* (3 forekomster) versus *uskyldigt dømte* (104 forekomster). De to konstruktioner afgrænser samme kategori af personer, nemlig ’personer som er blevet dømt for en forbrydelse på trods af at de er uskyldige’, fx

24. Dna-analyser kan bruges på blod, sæd i faderskabssager og til frifindelse af **uskyldigt dømte**. (Weekendavisen 26.9.2014)

ADJ 1 kan ifølge vores analyse kun være adled til ADJ 2’s genstandselement: Det er personerne der er uskyldige; domfældelsen

er der ikke noget uskyldigt ved. I en sproglig rådgivningssituation vil det imidlertid være svært helt at afvise *uskyldigt dømte*, som jo efter alt at dømme repræsenterer den faktiske norm i (avis)sproget. Men man kunne evt. foreslå at erstatte *uskyldigt dømte* med den koekstensionelle, semantisk upåklagelige konstruktion i (25):

25. Mindst 48 er blevet dømt på det fejlagtige grundlag. En af de **uretmæssigt dømte** er en dansker, der boede og arbejdede i Norge, og som blev idømt 11 måneders fængsel for ”groft bedrageri” og ”falsk forklaring”. (Berlingske 5.11.2019)

7. Afsluttende bemærkninger

Som det er fremgået af det ovenstående, kan konstruktioner af den type som er emnet for denne artikel, undertiden volde vanskeligheder mht. bøjningen af ADJ 1, men der er stor forskel på de forskellige undertyper. I den tekststart vi her har undersøgt (avistekster og visse fagblade), er der kun beskednen variation i konstruktioner hvor ADJ 1 og ADJ 2 er en etableret ordforbindelse: *bedst egnet*, *dybt beklagelig*, *højt begavet*, *hårdt såret* osv. I tilfælde som de netop nævnte har vi en etableret, ordbogsført norm, og variantformer vil typisk blive betragtet som fejl, fx ”Han er klart den **bedste egnede** til det (...)” (JyskeVestkysten 29.2.2020).

Man finder naturligt nok større variation i mere lejlighedsvis konstruktioner, dvs. konstruktioner der ikke i samme grad som den ovennævnte type er faste, mere eller mindre automatiserede forbindelser. Ikke mindst konstruktioner som på forskellig måde vedrører tidsfæstelse, giver anledning til variation. Det drejer her om konstruktioner med former som *først(e)*, *senest(e)*, *sidst(e)*, *tidligst(e)*, *ældst(e)* som ADJ 1 og et participium som ADJ 2, altså fx *det ældst(e) kendte skriftsystem* som i (4) og (5). I konstruktioner med *ældst(e)* som ADJ 1 og *kendte* som ADJ 2 + et kategoribetegnende substantiv (fx *bosættelse*, *folkeviser*, *fossil*, *kort*) er der betydelig variation: *ældste kendte* + substantiv: 189 forekomster; *ældst kendte* + substantiv: 124 forekomster (forskellen er dog statistisk signifikant). I alle disse tilfælde ville vi, som tidligere nævnt, anbefale formen med et adjektivisk ADJ 1.

Det hænder at man finder variantkonstruktioner i samme tekst:

26. Nye analyser af tænderne på et gammelt fynsk skelet fra vikingegravpladsen Galgedil ved Otterup på Fyn har vist, at de tilhører den **tidligst registrerede andengenerationsindvandrer i Danmark**. (...) Den fynske kvinde, der indtil videre er den **tidligste registrerede andengenerationsindvandrer**, var begravet på gravpladsen Galgedil, der ligger ved Otterup på Fyn. (Jyllands-Posten 28.4.2013)

Ligesom i (8) rammer skribenten her plet i andet forsøg; det må jo dreje sig om det tidligste medlem af kategorien 'registrerede (dvs. dokumenterede) andengenerationsindvandrere', ikke om det medlem der blev registreret (dokumenteret) tidligst.

Vi runder af med yderligere et par eksempler på at valget mellem et adverbialt og et adjektivisk ADJ 1 kan være meget vanskeligt at træffe:

27. Den **tidligst citerede brug af ordet i Ordbog over det danske Sprog** er fra 1717, og dengang havde ordet med heste at gøre. (Information 23.3.2018)
28. De nye velyndere betalte efter episoden udenlandsrejsen, der gav stof til Labyrinten (1792-1793) – **den først udgivne danske roman, hvor et moderne jeg søger sig selv**. (https://denstoredanske.lex.dk/Jens_Baggesen)

I nogle tilfælde, bl.a. (27) og (28), var modtageren måske bedre tjent med enklere (og en smule informationsfattigere) konstruktioner såsom *det tidligste citat med ordet i Ordbog over det Danske Sprog* og *den første danske roman hvor et moderne jeg søger sig selv*. De to eksempler illustrerer desuden at man i en del tilfælde skal være tilbageholdende med at bruge betegnelsen *fejl* når det drejer om konstruktioner af den her behandlede type.

Litteratur

- Brink, Lars & Jørgen Schack (2014) Tale er sølv. Om begrebet syntaktisk ellipse. *Danske Studier*. København: Universitetsjubilæets danske Samfund:45-75.
- Brøndal, Viggo (1928) *Ordklasserne. Partes Orationis. Studier over de sproglige Kategorier*. København: G.E.C. Gad.
- Diderichsen, Paul (1946) *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Erik Hansen (1993) *Rigtigt dansk*. 2. udg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Aage Hansen (1965) *Vort Vanskelige Sprog*. 2. udg. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over Det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heltoft, Lars (2013) Om neksusbegrebets nødvendighed. *Ny Forskning i Grammatik. Fællespublikation 20*. Odense: Syddansk Universitet:109-126.
- Rask, Kirsten (2013) *Korrekturlæserens Grundbog*. 2. udgave. København: Grafisk Litteratur.
- Erik Rehling (1965) *Skriftlig form. Fremstillingens vanskeligheder*. 2. udg. København: J.H. Schultz Forlag.